

Sakralna interpretacija krajobraza: lokalne recepcije i interpretacije na primjeru Žrnovnice pokraj Splita

U članku se proučavaju recepcija i interpretacije staroslavenske baštine na području Žrnovnice pokraj Splita, naročito nakon istraživanja dr. sc. Tome Vinščaka. Otvorenim i tematskim kodiranjem i diskurzivom analizom ustanovljeno je da se staroslavenska baština promovira kao važna za lokalni i zavičajni identitet stanovništva, ali i za njihovo poimanje nacionalnog, hrvatskog identiteta.

Ključne riječi: staroslavenska baština, Žrnovnica, diskurzivna analiza, otvoreno i tematsko kodiranje, identitet

Uvod

Lokalni odjek terenskih istraživanja u Žrnovnici, kao i načini na koje je staroslavenska baština lokalno percipirana, interpretirana i korištena, čak i u kontekstu poimanja nacionalnog identiteta, tema su ovog rada. U sklopu svojeg znanstveno-istraživačkog projekta *Sakralna interpretacija krajobraza* i bavljenja poganskim vjerovanjima na teritoriju Hrvatske u prošlosti, Tomo Vinščak proučavao je “način na koji su doseljeni Slaveni/Hrvati ugradili svoj iz pradomovine doneseni svjetonazor u novozaposjednute prostore, imenovali pojedine točke (gorske vrhove, rijeke, izvore, stijene, spilje i slično)” (Vinščak 2007b: 34). Važan dio projekta posvetio je području Žrnovnice pokraj Splita, čijom se poviješću općenito bavi malo stručne i znanstvene literature. Sami Žrnovčani su se, barem što se tiče publikacija na tu temu, tek prije petnaestak godina sporadično počeli interesirati za staroslavensku baštinu na području svojeg mjesta. Prvi i jedini članak koji tu baštinu spominje objavljen prije početka Vinščakovog projekta pojavljuje se u lokalnom časopisu *Žrvanj* 2006. godine (Stipica 2006: 13). U stručnom i znanstvenom

smislu staroslavenska baština na širem području Žrnovnice počela se obrađivati dolaskom profesora Vinščaka u Žrnovnicu u jesen 2002. godine (Vinščak 2007a: 9) i terenskim istraživanjem koje je započelo u rujnu 2006. godine i koje je bilo dobro prihvaćeno od strane dijela lokalnog stanovništva. Istraživanje je bilo popraćeno predavanjem Vitomira Belaja i Radoslava Katičića u Žrnovnici, nakon čega je u *Žrnjnu* tiskan i popularno-znanstveni članak o ovoj temi namijenjen širokoj publici (Belaj 2006: 11; 2007), kao i poziv mještanima za uključivanje u ovaj istraživački projekt (Aljinović 2006: 11). Akademik Katičić je prethodno izvješće o provedenim istraživanjima objavio u *Žrnjnu* (Katičić 2007). Od tada su znanstvenici terensko istraživanje u Žrnovnici provodili nekoliko puta, a lokalne udruge i pojedinci sudjelovali su kao “domaćini, vodiči, kazivači”, logistička podrška na terenu (Vinščak 2007a: 10; 2007b: 34). Sudjelovanje u istraživanjima potaklo je stanovništvo na čišćenje zapuštenih staza tematski vezanih za ovaj projekt (Munitić 2007) i praćenje novih rezultata istraživanja (Mihanović 2007; Vinščak 2007b: 34; Munitić 2008a, 2010, 2014, 2018a; Žrvanj 2009a, 2009b). Žrnjeva suradnica, književnica Fea Munitić tih je godina u svrhu popularizacije staroslavenske mitologije održala “desetak predavanja: u Zagrebu, Beogradu, Splitu, Sinju, Braču i Dugopolju” (Munitić 2018b) te se od samog početka u *Žrnjnu* objavljuju članci koji se bave ovom temom (Milošević 2008; Munitić 2008b). Isto tako, Žrnovčani su na tom valu pokušali inicirati i arheološka istraživanja antičkih ostataka na području Žrnovnice (Katunarić 2007: 12) te su počeli razmišljati što bi nova znanstvena saznanja mogla značiti za razvoj kvalitete života u mjestu kroz razvoj turizma (Aljinović 2009; Lolić 2010).

Istraživanje

Istraživanje za potrebe ovoga članka započelo je od stava da jezik omogućava ljudima da “preuzmu različite identitete” (Gee 2011: 2), ali i polažu prava na različita dobra (ibid.: 69). Zbog toga se na podacima provodila kritička diskurzivna analiza (ibid.: 10). Podaci su kodirani najprije metodom otvorenog kodiranja (Emerson, Fretz i Shaw 2011: 177). Prva faza otvorenog kodiranja ugrubo odgovara Bernardovoj vizualnoj i prostornoj dispoziciji podataka kako bi se dobio prvi pregled situacije (Bernard 2006: 406). Citati koji su preliminarno prepoznati kao pokazatelj recepcije staroslavenske baštine na području

Žrnovnice su kopirani te su, sukladno etnografskoj metodologiji koju opisuju Emerson, Fretz i Shaw (2011: 80), popraćeni s moje strane kratkim komentarima. Potom su podaci pregledavani sustavno, kronološki, kako bi se utvrdio razvoj recepcije i interpretacija kroz godine. Podaci su potom analizirani i obrnutim redoslijedom kako bi se iz različitih vremenskih perspektiva dobio uvid u recepciju staroslavenske baštine u različitim fazama.

Pri kraju slojevitog otvorenog kodiranja podaci su ukazivali na postojanje nekoliko tematskih obilježja te se u drugoj fazi kodiranje vršilo tematski (Emerson, Fretz i Shaw 2011: 173) i podaci iz različitih izvora su se uspoređivali (ibid.: 191). U trećoj fazi analize podaci dobiveni prvim dvjema fazama su se interpretirali, iako je, kako inače sugerira Harvey Bernard, analiza i sama interpretacija proizlazila i tijekom prve dvije faze (Bernard 2006, 495) te su se i same prve dvije faze ponekad preklapale. Na ovaj način, analizirajući tekstove koji su pratili aktivnosti udruge vezane uz staroslavensku baštinu u različitim medijima kroz nekoliko faza, otkrivala se recepcija staroslavenske baštine na području Žrnovnice i narativ koji je udruga stvarala i promovirala.

Dvije su vrste glavnih “kanala” (Coulthard 1985: 49) putem kojih su se recepcija i interpretacija odvijale. Prvi kanal jest časopis “Žrvanj – Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj”, posljednjih petnaestak godina aktivne u području amaterskog proučavanja i podizanja svijesti o lokalnoj kulturnoj i prirodnoj baštini. Obradeno je petnaest brojeva časopisa izdanih od rujna 2005. godine do prosinca 2021. godine, osim takozvanog nultog broja časopisa izdanog u kolovozu 2005. godine.¹ Iz časopisa je citirano trideset pet članaka. Kao službeno glasilo agilne i medijski vrlo zastupljene i udruge građana u Žrnovnici, koja se bavi kulturnom i prirodnom baštinom mjesta, ovaj časopis bio je glavni izvor podataka ne samo o tijeku Vinšćakovog projekta u Žrnovnici, već upravo o njegovoj recepciji i interpretacijama istoga. Pored *Žrvnja*, u preliminarnoj fazi istraživanja različitim internetskim tražilicama pretraženi su svi dostupni članci koji se bave staroslavenskom mitologijom, vjerovanjima i baštinom na širem području Žrnovnice. Kao drugi glavni izvor informacija

1 Prvi izdani broj časopisa, tiskan povodom blagdana Velike Gospe (15. kolovoza) i proslave Dana Žrnovnice 2005. godine numeriran je brojem nula “0”. Taj broj nije obrađen. Sljedeći broj, izdan 8. rujna 2005. godine nije numeriran već nosi oznaku “posebno izdanje – prostorni plan”. Ovo izdanje, kao i sva sljedeća izdanja obuhvaćena su istraživanjem. Tek treći izdani broj časopisa, onaj iz veljače 2006. godine nosi broj “1”.

prepoznat je web portal *Dalmacija Danas*, s kojeg je izdvojeno šesnaest članaka koji se bave staroslavenskom baštinom na području Žrnovnice.²

Lokalne recepcije i interpretacije

Kruna sudjelovanja u istraživanju staroslavenske baštine u Žrnovnici za udrugu Žrvanj bilo je sudjelovanje u organizaciji znanstvenog skupa “Perunov Žrvanj i Jurjevo koplje” 2010. godine, koji se dijelom održao i u samom mjestu. Dio Žrnovčana također je izlagao na skupu te je objavio svoje priloge u zborniku radova tiskanom tom prigodom (Yerkovich 2011; Lolić 2011; Aljinović 2011). Uz to su Tomo Vinšćak i Tibor Komar u *Žrnjnu* objavili izvještaj sa skupa (Vinšćak i Komar 2011). Koliko je ovaj projekt značio za udrugu Žrvanj svjedoči i činjenica da je udruga povodom smrti akademika Radoslava Katičića devet godina nakon održavanja skupa objavila nekrolog u kojemu je istaknula iz svoje perspektive važnost ovoga projekta i znanstvenika za Žrnovnicu, kojeg su zbog svega što je za njih učinio smatrali svojim prijateljem:

“Iako je Udruga Žrvanj osnovana prije nego je profesor sa svojim suradnicima došao u naše mjesto i odškrinuo nam poklopac *našega* sanduka s blagom, Žrvanj se tek uz njega izgradio i ozbiljno potvrdio. Bez njega, bili bismo mnogo siromašniji. I ne samo Žrvanj. Ne ni samo Žrnovnica, a ne ni samo još naši susjedi Podstranjci čija je škrinja s blagom bila s našom zakopana u istome zaboravu. Svi bismo mi bili kudikamo siromašniji da nas akademik Katičić nije pohodio.” (D. D. 2019b; kurziv A. M.)

To pokazuje kako je ovo istraživanje jako dobro primljeno u udruzi Žrvanj te su narativi koji su nastajali tijekom istraživanja i skupa imali recepciju u udruzi. Istraživanje je primljeno s entuzijazmom te je udruga znanstvenike koji su istraživali žrnovačku baštinu “zbog izuzetnih zasluga [...] odlikovala plaketom ‘Vitez Peruna’”. U članku koji donosi ovu vijest također se napominje da je “konkurencija bila jaka, te su bez nagrade ostali i jedan akademik i nekoliko doktora znanosti” (Žrvanj 2012: 24). Pored potvrde da se zaista ostvarila recepcija istraživanja, ovo ukazuje na druge stvari. Prvo, koristeći taj pseudo-srednjovjekovni koncept

2 U svrhu kontekstualizacije podataka, analize i interpretacije potrebno je uvodno napomenuti da je osnivač, član uprave i glavni urednik spomenutog portala ujedno jedan od osnivača i aktualni predsjednik udruge Žrvanj.

titule “viteza” udruga gotovo ritualizira istraživanje staroslavenske baštine u mjestu, odnosno, vlastitim “ritualom” odgovara na znanstvena proučavanja staroslavenskih rituala, s kojima na taj način posredno pokušava stupiti u vezu. “Viteštvo” se pojavljuje i kasnije u kreativnim projektima udruge koji obrađuju staroslavensku mitologiju. Osim toga, činom odlikovanja udruga postavlja sebe u poziciju moći, kao nekoga tko odlikuje znanstvenike ovom počasti i na taj način vrednuje istraživanja. Kao da se radi o dodjeli počasne doktorske titule. Kao što je istaknuo/la recenzent/ica ovoga članka, bez obzira na temu, ulogu su u recepciji imala i velike titule iz akademskog svijeta, primjerice “akademik”. U malu i donekle zatvorenu zajednicu stigao je u nekoliko godina ne mali broj znanstvenika koji je ondje boravio i koji se opetovano vraćao. Citati pokazuju fascinaciju i poštivanje od strane u projekt uključenog dijela lokalne zajednice prema tim osobama (npr. akademiku), a ne toliko prema samoj temi. Istina je da su se oko teme okupile aktivnosti, no, ovi citati pokazuju slavljenje osoba koje su došle istraživati, a ne slavljenje same teme, i ukazuju na divljenje dijela lokalne zajednice prema osobama istraživačima sa svojim osobnostima i respektabilnim akademskim biografijama te na ostvarivanje bliske i suradničke veze s timom istraživača. Moguće je steći dojam kao da se tim putem profilirala i premrežena lokalna kulturna elita, koja je tako dobila i svoju identitetsku posebnost za koju ranije nisu znali da postoji, staroslavensku baštinu, koja je činila novu, dodatnu vrijednost i kulturni kapital odnosno ranije citirani “sanduk s blagom”.

Pitanje identiteta

Pitanje je što staroslavenska baština predstavlja udruzi tj. kako dio lokalnog stanovništva tu baštinu percipira. Dio odgovora nalazi se u trećem broju časopisa *Žrvanj*. Autor Edo Stipica objavljuje članak pristupačan širokoj publici u kojem nasumično spominje crtice iz povijesti Žrnovnice, tako i staroslavensku mitologiju. To je prvi put da se ova tema spominje u nekoj (neznanstvenoj) publikaciji namijenjenoj stanovnicima Žrnovnice, ujedno i prvi put da se u pisanoj, objavljenoj formi jedan stanovnik Žrnovnice osvrće na ovu temu:

“Desilo se to da su preci današnjih Žrnovčana u davno vrijeme lutajući po ovim našim prostorima kao nomadi ugledali lijepo i plodno tlo, ugodno i zaklonjeno mjesto sa malom rječicom, te se tu nastaniše. Hvala Bogu da je tako. Zna se i to

po nazivima pojedinih lokaliteta da su od davnina na ovim prostorima obitali Hrvati s ikavsko-štokavskim govorom... Ima li igdje na svijetu takvo mjesto koje počiva u njedrima zlatne planine Mosor: sa istoka ga čuva Orlica, sa juga Perun (starokršć. Bog Dobra) sa zapada Drognjuš (ili Drobnujš) (starokršć. Bog Zla). Tako Perun i Drognjuš (Drobnujš) sklopiše savez i žiteljima Žrnovnice ostaviše da u znoju lica svoga uređuju i obrađuju za život svoj i svoje obitelji vodeći računa da u *amanet* nešto ostane dobra i plemenita da ih sutra ne proklinju pokoljenja koja dolaze.” (Stipica 2006: 16)³

U tekstu se očituje pseudo-historiografska intencija navođenjem povijesnih podataka koji se vezuju uz prošlost Žrnovnice. Početak teksta koji označava vrijeme spominjane radnje je pseudo-književan, po uzoru na narodnu književnost ili bajku. Tekst je nacionalno opredijeljen i sam mitotvoran, autor tvrdi da su “od davnina na ovim prostorima obitali Hrvati” i to upravo oni “s ikavsko-štokavskim govorom”. Tekst je ujedno i emocionalan, autor se u njemu divi svom mjestu. Citat sugerira da je prošlost Žrnovnice znakovita osobno za stanovnike mjesta danas i da je njihova kolektivna lokalna povijest povezana sa staroslavenskom poviješću mjesta koja je od samih tih početaka hrvatska, s točno definiranim jezikom.

Povezivanje osobne povijesti Žrnovčana danas s prošlošću naroda koji su živjeli na tom području prije više od tisuću godina očituje se tekstu autorice Fee Munitić iz njene recenzije predstavljanja knjige *Hod kroz godinu* Vitomira Belaja:

“Iz ove se knjige, prije svega, uči. Uče studenti etnologije kojima je ona udžbenik, ali uče podjednako i oni učeni i oni neuki ukoliko su samo spremni za najteži nauk – *nauk o sebi*, u ovom slučaju – *nauk o zajedničkoj starini*, o zajedničkom djetinjstvu kroz koje *izrastamo* u zreo kršćanski narod.” (Munitić 2008: 6, kurziv A. M.)

Ovaj citat pokazuje kako se kolektivna povijest smatra važnom za osobnu povijest pojedinca te se tom narodu sada pridodaje i novi atribut, taj narod ima “zajedničko djetinjstvo”. Pored toga, svi su isti, “i oni učeni i oni neuki”. Cijeli osvrt na predstavljanje knjige je esejistički, što je stilski prikladno jer se ne radi

3 Kurziv Ede Stipice. Ovakav pseudo-književni pristup vremenu očituje se i u članku Ivana Mihanovića Šmace o slavenskim božanstvima naslovljenom “Perun i Veles”, objavljen također u Žrnju, 15 godina nakon Stipicinog: “Priča kaže da su jednom davno, davno prije judi, na ovim prostorima živili bogovi”. [...] “Priča kaže da se jedno jutro (Veles) zaognija maglom” (Mihanović 2021: 56).

o znanstvenoj recenziji nego osvrtnu za širu publiku. Tekst je pun osjećajnih sintagmi koje prenose doživljaj slavenske baštine:

“Nostalgичnim dahom neumrle starine, neodređenošću vječnoga koje stalno titra u igri otkrivanja i skrivanja pred svakim konačnim oblikom, ne opčinjuju nas samo efektna literarna rješenja Belajeva teksta već njime odiše čitav ambijent u kojem smo ovo djelo upoznali.” (Munitić 2008: 10)

Citat ukazuje na motive koji se u ovom slučaju mogu povezati uz poimanje staroslavenske baštine: nostalgija, potraga za vječnim, opčinjenje. Bilo bi u budućim istraživanjima vrijedno utvrditi mogu li se ovi koncepti povezati s razlozima koji motiviraju one koji na ovaj način percipiraju i objašnjavaju slavensku baštinu.

Pored toga ključno je što se ta baština ne smatra samo u širem smislu slavenskom, već i u užem smislu izričito hrvatskom. Članci koji su objavljeni u *Žrnjnu* svojim tekstovima brendiraju mitološke atribucije brda Perun i stvaraju narativ o slavenskom identitetu na prostoru Žrnovnice, koji je prema tekstovima važan za hrvatski nacionalni identitet. Munitić svečanim tonom ozbiljno ističe da je “na žrnovačko-podstranskom prostoru postavljeno i posvećeno jedno od uporišta hrvatskog nacionalnog teritorija na kojemu je legitimirana ondašnja hrvatska vlast. Početak hrvatske državnosti i ovdje je opečaćen, pa odnos prema tom prostoru ima obvezujuću težinu te zahtijeva mudrije promišljanje i ozbiljniju odgovornost” (Munitić 2014: 43). U svojem članku povodom desete obljetnice Vinšćakovog skupa i povodom godišnjice smrti akademika Katičića, ista autorica osvrće se na znanstvene monografije A. Miloševića, A. Pleterskog, V. Belaja, i V. Gossa, te piše da se “u svim nabrojenim publikacijama Žrnovnica navodi kao jedna od lokacija s najbogatijom mrežom topografskih i toponomastičkih tragova hrvatske pretkršćanske kulture” (Munitić 2021: 53). Ova zajednička ocjena monografija četiriju autora nije posve precizna jer, primjerice, Goss u svojim *Početcima hrvatske umjetnosti* pored Žrnovnice taksativno navodi cijeli niz lokaliteta diljem Hrvatske, a u kontekstu reljefa na žrnovačkoj župnoj crkvi vrlo pregledno donosi argumente koji sugeriraju da bi se s jedne strane moglo raditi o kršćanskom reljefu, s druge o poganskom, a s treće o sinkretizmu dvaju navedenih vjerskih sustava (Goss 2020: 121–126). Munitić ovu baštinu ne karakterizira kao slavensku, nego kao hrvatsku, što također ne odgovara precizno Gossovom principu. U sličnom kontekstu na web portalu *Dalmacija Danas*, glavnog urednika i današnjeg predsjednika udruge Žrvanj za brdo Perun pojavljuje

se izraz “hrvatski Olimp” (D. D. 2021). Ova sintagma se sugerira isključivo na ovoj platformi, iznova 2023. godine (D. D. 2023). Međutim, kako Tomo Vinšćak piše trideset godina ranije: “jasno da hrvatski Olimp nikada nije postojao, ali ako bismo tražili kralježnicu hrvatske nacije i države, nju bi zasigurno predstavljao Velebit”, a ne Perun kako se ovdje sugerira (Vinšćak 1991: 27). U lokalnoj recepciji potpuno izostaje recepcija znanstveno-istraživačkog rada don Ante Škobalja i njegove teze (1970).

Reljef na pročelju župne crkve: dvije strane recepcije

U svojem časopisu 2012. godine udruga je tiskala članak Vitomira Belaja pod naslovom “Tko je doista prikazan na ‘Žrnovničkom reljefu?’” (2012). Članak je pratila znakovita napomena uredništva da:

“iako uredništvo Žrnjva ne sumnja u tumačenje dr. A. Miloševića da reljef prikazuje borbu Peruna i njegovog protivnika Velesa (ovdje u obliku medvjeda), zbog nepristranosti objavljuje ovaj tekst dr. Belaja po njegovoj želji” (Aljinović 2012: 9).

Navedeni citat pokazuje stav udruge. Iako se deklarativno pozivaju na nepristranost, više kao nekakav obvezni standard nego kao sam stav udruge, citat ukazuje da udruga prihvaća hipotezu prema kojoj reljef na župnoj crkvi prikazuje staroslavensku temu (slika 1), što će kasnije mnogobrojne aktivnosti udruge i potvrditi. Sam Belaj u svojem članku također sugerira da će “Žrnovčani možda pomisliti da želi[m] umanjiti vrijednost njihova reljefa”, ističući na istom mjestu da mu to “nije namjera, naprotiv”, dodajući, u slučaju da je njegova teza točna, “to bi mogao biti najstariji poznati likovni prikaz borbe sv. Jurja s nemani, ne samo u nas, nego uopće na Svijetu!” (Belaj 2012: 11). Navedeni citati upućuju na činjenicu da ne postoji znanstveni konsenzus o pitanju što reljef prikazuje, ali i na činjenicu da se u slučaju recepcije radi o činu izbora koji je dio lokalne zajednice učinio po pitanju identiteta s kojim se želi poistovjetiti, što potvrđuju citirani podaci.⁴ Među

4 Na to ukazuje i recenzija skupa *Perunov žrvanj i Jurjevo koplje* i pratećeg zbornika *Perunovo koplje*: “Iako ni u uvodnoj uredničkoj napomeni ni u drugim člancima nema obrazloženja zašto je koplje iz naslova skupa promijenilo vlasnika u naslovu zbornika, prešavši u međuvremenu iz Jurjevih u Perunove ruke, pretpostavljam da to potvrđuje inovativnu interpretaciju središnjeg motiva žrnovske ploče, koju je na skupu iznio splitski arheolog Ante

Slika 1: Reljef na pročelju crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Žrnovnici (autor: Anđelko Mihanović, 21. 12. 2022.)

bizarnijim interpretacijama sadržaja reljefa je ona Andreja Pleterskog prema kojoj bi lik konjanika mogao predstavljati Uznesenje Blažene Djevice Marije, što prenosi i Ante Milošević (Pleterski 2014: 317; Milošević 2017: 642). Međutim, autori ne daju nikakav argument za ovu tezu i ovakvo prikazivanje Djevice Marije ne postoji u kršćanskoj ikonografiji. Iako tema ovog članka nije utvrđivanje sadržaja reljefa već isključivo analiza recepcije, potrebno je bilo navesti oprečne znanstvene teze o tome što je na reljefu prikazano, jer podaci pokazuju da udruga zastupa i promovira uglavnom jednu tezu, onu staroslavensku.

U kontekstu razvoja ideje o prezentacijskom centru staroslavenske baštine na Perunu, osim suradnje s arhitektom Željkom Kovačićem, udruga je ostvarila suradnju sa studentima Ekonomskog fakulteta u Splitu. Oni su u sklopu jednog kolegija radili na “razradi projektne ideje kolegija – očuvanje kulturnog identiteta Žrnovnice” (Dukić 2020). Tom prilikom jedan od sudionika istaknuo je da “praslavenska ostavština koja je prisutna u Žrnovnici, nije dovoljno prihvaćena

Milošević, a odnosi se na odbacivanje ‘jurjevske’ i prihvaćanje ‘perunovske’ identifikacije konjanika na tom poznatom ranosrednjovjekovnom prikazu” (Levanat-Peričić 2012). Vidi i Mužić (2011).

ni shvaćena među ljudima i odgovornima u politici” (Dukić 2020). Moguće je da baština nije prihvaćena i shvaćena na način tj. prema narativu koji bi udruga željela ili koji promovira. S druge strane, premisu o neprihvatanju baštine u Žrnovnici demantira skandal iz 2016. godine, koji je završio i na televizijskim ekranima. Naime, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu ishodio je odobrenja potrebna za demontažu reljefa s pročelja župne crkve i konzervatorsko-restauratorske radove na istome u muzeju. Kako donosi Popadić, od strane konzervatora bila je preporučena i “izrada 3D skena i izrada zaštitne kopije u umjetnom kamenu” (Popadić 2019). Međutim, “nakon započetih radova, koji su išli sporije od očekivanog zbog (neočekivanog) oblika kamene ploče, uslijedile su sve brojnije i burnije reakcije građana Žrnovnice na započete radove na crkvi” (Popadić 2019). Isto tako, “dan nakon početka radova u jednom mediju objavljeno je da reljef po dovršetku obnove neće vratiti u Žrnovnicu, već će ostati u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. To je izazvalo buru nezadovoljstva u Žrnovnici te je najavljen prosvjed pred žrnovačkom crkvom” (Popadić 2019). Prema tome, kad su 19. prosinca ravnatelj i djelatnici muzeja u pratnji konzervatora došli u Žrnovnicu demontirati reljef, dočekala ih je skupina od “nekoliko desetaka mještana” (Popadić 2019) koji su priječili skidanje reljefa revoltirani mogućnošću da isti bude trajno oduzet Žrnovčanima. Dio prosvjednika nije pristajao na mogućnost muzealizacije originalnog reljefa i stavljanje replike na crkvu (Popadić 2019), iako se radi o standardnoj praksi u svrhu zaštite spomenika od negativnih utjecaja. U Žrnovnici su se tih dana navodno mogle čuti i informacije da je razlog njihova negodovanja bila bojazan da će reljef nepovratno završiti na crnom tržištu. Iako je udruga Žrvanj prethodno mnogo učinila za podizanje svijesti o ovom reljefu i njegovu popularizaciju (Munitić 2017b), dio mještana je vjerojatno ne poznavajući dovoljno znanstvene i stručne polemike oko značenja reljefa na jedan neočekivan način pokazao brigu za vlastitu lokalnu baštinu, što god ona predstavljala, kao i želju da ta baština ostane trajno u Žrnovnici (Žrvanj 2017: 15).

Kreativne reartikulacije

Nakon navedenog skandala drugi stanovnici mjesta nisu imali inicijative vezane uz ovu baštinu, a udruga Žrvanj se intenzivnije okrenula u drugom smjeru, ka suradnji s turističkim zajednicama, čišćenju i revitalizaciji povijesnih staza, koje su sada osmišljene kao tematske, rekreativne i turističke staze te je zadužena i za interpretacijske narative na informativnim pločama na stazama, čija je autorica spomenuta književnica Fea Munitić (Lolić 2018: 25; Balić 2018: 78; Bašić i Popadić 2017; Popadić 2017a, 2022a, 2022b, 2022c).

Nadalje, istraživanje je pokazalo da drugi oblik recepcije staroslavenske baštine na području Žrnovnice predstavljaju njene reartikulacije u kreativnim projektima udruge Žrvanj. Naime 2014. godine u susjednoj općini Podstrana promovira se na različite načine legenda o kralju Arturu i njena moguća poveznica sa stelom Luciusa Artoriusa Castusa iz II. stoljeća, pronađenoj u Podstrani. U sklopu projekata lokalne zajednice u Podstrani razvija se suradnja s udrugom Žrvanj te nastaje "glumačka družina pod nazivom Perun", koja u svojem nazivu evocira staroslavensku baštinu (Lolić 2014: 40). Ta suradnja posredno je dovela do stvaranja predstave "Arturije i zmajurije", koja se bavi i slavenskom mitologijom na prostoru Žrnovnice. Predstava je opisana u pratećoj medijskoj objavi:

"Radnja počiva na tipičnoj srednjovjekovnoj trijadi viteštva, vjere i ljubavi. Kralj Artur otac je predivne Mirte u koju se zagledao moćni zmaj Veles. Velesov vjerni podanik Crnovir pod prijetnjom pomora od gladi zahtijeva Mirtinu ruku, no Artur ne dopušta da princeza kraljevske krvi pripadne zvijeri. Međutim, razmirica se nije mogla riješiti drugačije nego junačkim sukobom. Priča ne odudara mnogo od tradicionalnih viteških romana europskog srednjeg vijeka, no izvrstan scenarij [...] učinio ju je mnogo pitkijom, mogli bismo reći i suvremenijom. Kraljev prijatelj, trgovac Tahir i njegov sin Ali u monotonu su svakodnevicu unijeli zarazan humor, s mnogobrojnim pošalicama i komentarima koji su na rubu političke korektnosti, ali baš su zbog svoje neposrednosti šarmantni i smiješni. Alijeve zavodničke sposobnosti djeluju groteskno, kao i ozbiljno držanje princeze Mirte i njezine majke. Podanici, vojska i izvođači 'utrenirani' su kao savršena cjelina koja upotpunjuje sliku onodobna društva i društvenih odnosa." (Mrčela 2019)

Radnja otkriva orijentalistički okvir i diskutabilan pristup "drugom". To "dru-go" predstavljaju Tahir i Ali, dva sporedna lika arapskih imena, koji, kako je

navedeno, pošalicama upitne političke korektnosti i svojom zavodničkom ulogom sudjeluju u predstavi. Pored navedenog, izvedbu karakterizira heterogeni pastiš elemenata koji su uključeni: sviranje na tradicijskim instrumentima Poljičke kneževine, “rimski vojnici”, glazbena kulisa uživo na handpan instrumentima (Popadić 2019), “živi konji, kočija, gromovi i munje, čak dva čarobnjaka, Arturovi i Zmajevi vojnici, i bezvremenska ljubav koja povezuje dva različita svijeta” (D.D. 2019). Predstava je izvedena dva puta pred ukupno oko osamsto gledatelja i nakon nje je osnovana glumačka skupina “Perunika” (Popadić 2021: 2), koja također u svojem nazivu evocira staroslavensku baštinu. Sličan pastiš karakterizirao je i avanturističku utrku “Perun adventure race”, održanu 2020. godine u organizaciji Planinarskog društva Perun. Tijekom trčanja na različitim dijelovima “natjecatelje dočekuju praslavenska božanstva, Rimljani, [...] kralj Artur, Poljičani” (Popadić 2020). Uz to, “Perun i njegova kćer Mirta” dijelili su i Perunov pehar i medalje” pobjednicima (Popadić 2020).⁵

Jedan od povoda realizaciji navedene predstave na području bivšeg kamenoloma na Perunu (slika 2) bio je strah “da se ovaj prostor ne pretvori u smetlišće” (Popadić 2019; Lolić 2021: 41). Naime, na platou na brdu Perun općina Podstrana uspostavila je reciklažno dvorište (Čorić 2014: 41). Uz to, kazališne izvedbe javile su se kao rezultat vizije udruge Žrvanj o prostoru Žrnovnice i Peruna kao turistički razvijenom i profiliranom kao područje staroslavenske mitologije (Munitić 2014; Lolić 2017). U najavi posljednje predstave može se iščitati cilj projekta: “Osim obogaćenja kulturne ponude, želja je ove ekipe da područja istočno od samog Splita budu jače turistički prepoznatljiva” (Popadić 2019). U tom kontekstu je udruga Žrvanj ostvarila i suradnju s nagrađivanim arhitektom Željkom Kovačićem, između ostalog autorom projekta Muzeja krapinskih neandertalaca, od kojeg su naručili idejni projekt za uređenje nekadašnjeg “kamenoloma i okolnog prostora” u svrhu “prezentacije praslavenske baštine” (Peričić 2021). Sam Kovačić je istaknuo da “brdo Perun, Žrnovnica u njegovom

5 Vrijedi spomenuti i korišteni logotip utrke, inspiriran staroslavenskom mitologijom čiji znak prikazuje. Naime, “logo PAR-a je zapravo stilizirani prikaz simbola s arheološkog nalaza urne iz Poljske (od 2. do 4. st.) koji je protumačen kao ‘Božje ruke’ i pripada praslavenskoj mitskoj slici svijeta. Ruke u ovom slučaju predstavljaju četiri discipline utrke (penjanje, MTB, trekking, kayak), ali simbolično predstavljaju i ruke natjecateljskih timova. Natjecatelji, da bi došli do cilja i uspješno završili utrku, moraju to učiniti kao tim, u paru. Da je utrka zahtjevna govori i činjenica da ju je do sada tek nešto više od pola natjecatelja finiširalo u vremenskom limitu stoga, formirajući znak križa logo predstavlja i težinu s kojom se svaki tim suočava i katarzu koju prolazi na putu do cilja” (Ilić 2022).

Slika 2. Pogled na prostor nekadašnjeg kamenoloma na brdu Perun
(autor: Anđelko Mihanović, 21. 12. 2022.)

podnožju i kamenolom Lavčević imaju veliki potencijal za izradu tematskog parka – muzeja na otvorenom stare hrvatske vjere iz vremena prije pokršćavanja” (Kovačić 2018: 28). Današnji predsjednik udruge Žrvanj također potvrđuje u to vrijeme da je “udruga pokrenula inicijativu da se na platou u dohledno vrijeme napravi tematski park vezan uz praslavensku mitologiju” (Popadić 2018). Na tom tragu je 2017. godine i tema časopisa *Žrvanj* – “Žrnovnica kao turistička destinacija” (Munitić 2017a), nastavak ranijih pisanja udruge (Munitić 2014: 43), a u istom kontekstu treba promatrati činjenicu da je zalaganjima udruge zaštićen i uređen takozvani “Zmijin kamen”, jedan od lokaliteta koji se vezuju uz staroslavensku mitologiju (Munitić 2022).

Zaključak

Iz navedenog se može zaključiti da je za analizu interpretacije i recepcije staroslavenske baštine u Žrnovnici metodološki gledano kao glavni pokazatelj tj. predmet istraživanja uzet jezik koji je nositelj te interpretacije i recepcije. Istraživanje je pokazalo da je gotovo izoliranu ulogu u recepciji i interpretaciji staroslavenske

baštine na širem području Žrnovnice imala udruga Žrvanj sa svojim aktivnostima, dok se drugi građani izuzev sprječavanja odnošenja reljefa sa župne crkve nisu bavili ovim temama. Istraživanje je pokazalo da se udruga sama postavila kao važan faktor u zaštiti, interpretaciji i revitalizaciji staroslavenske baštine te je bila glavni i aktivni promotor istraživanja i određenih teza proizašlih iz istih.

Citirani izvori pokazali su također da se i u krugu same udruge ovom temom bavi nekoliko istih osoba. Ključni kazivači su prema tome postale one osobe “koje zbog svojih razloga žele podijeliti svoje znanje” sa zainteresiranom publikom (Bernard 2006: 196) i promovirati određeni narativ. Istraživanje je pokazalo da se u tom kontekstu staroslavenska baština promovira kao važna za lokalni i zavičajni identitet stanovništva, ali i za njihovo poimanje nacionalnog, hrvatskog identiteta: povijest Žrnovčana danas povezuje se s prošlošću naroda koji su živjeli na tom području prije više od tisuću godina i stanovništvo se poistovjećuje sa svojim davnim prethodnicima. Žrnovnica se također pokušava brendirati kao takozvani hrvatski Olimp. To brendiranje ima i svoju turističku svrhu te se razvoj Žrnovnice predlaže u kontekstu narativa i infrastrukture o staroslavenskoj mitologiji. Osim toga, drugi aspekt recepcija i interpretacija staroslavenske baštine i istraživanja u Žrnovnici je predstava koju udruga osmišljava, koja pokazuje živopisnu mješavinu povijesnih i fantastičnih elemenata unutar koje motivi staroslavenske baštine zauzimaju središnje mjesto, čime ova baština postaje nositelj ne samo nacionalnog, već i kreativnog, kulturnog identiteta na lokalnoj razini. Ukupno gledajući, istraživanje pokazuje da je od samog Vinšćakovog projekta u Žrnovnici mnogo toga napravljeno te da se daljnjim angažmanom znanstvenika i širim uključivanjem lokalne zajednice može mnogo toga napraviti u rasvjetljavanju povijesti lokalnih spomenika i njihovoj revitalizaciji. Uz različite vrste popularizacijskih aktivnosti za daljnje otkrivanje značenja ove baštine potrebno je provoditi daljnja terenska znanstvena istraživanja, naročito vezana uz potencijalna i poznata arheološka nalazišta u ovom području te u različite aktivnosti uključivati i mlađe ljude i lokalnu osnovnu školu, kako bi se generirana znanja prenosila i na buduće generacije.

Literatura i izvori

- ALJINOVIĆ, Ivan. 2006. "Potraga za drevnim mitskim pričama". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. II/3: 11.
- ALJINOVIĆ, Ivan. 2009. "Uvodnik". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. V/8: 1.
- ALJINOVIĆ, Ivan. 2011. "Žrnovnica poslije simpozija – Perunov grom ili tek iskra / Žrnovnica after the Symposium – Perun's Thunder or just a Spark?". U *Perunovo koplje*, ur. Andrej Pleterski i Tomo Vinšćak. Ljubljana: Inštitut za arheologiju ZRC SAZU, Založba ZRC, 175–182.
- ALJINOVIĆ, Ivan. 2012. "Iako uredništvo Žravnja ne sumnja u tumačenje dr. A. Miloševića...". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*, VIII/12: 9–11.
- BALIĆ, Tomislav. 2018. "Skriveni habitati – kapitalni projekt valorizacije prirodne baštine Splitsko-dalmatinske županije s naglaskom na Mosor". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*, XIII/15: 77–78.
- BAŠIĆ, Tea i Rade POPADIĆ. 2017 "Turistički hit: otvorena kružna staza oko Peruna koja spaja Podstranu i Žrnovnicu". *Dalmacija Danas*, 26. lipnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/turisticki-hit-otvorena-kruzna-staza-oko-peruna-koja-spaja-podstranu-i-zrnovnicu/> (pristup 14. listopada 2022.).
- BELAJ, Vitomir. 2006. "Perunovim stazama". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. II/3: 11–12.
- BELAJ, Vitomir. 2007. "Krstiše nas žrvnjevi naši". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. III/4: 18–19.
- BELAJ, Vitomir. 2012. "Tko je doista prikazan na 'Žrnovničkom reljefu?'". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. VIII/12: 9–11.
- BERNARD, Harvey Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology*. Oxford: Altamira Press.
- COULTHARD, Malcolm. 1985. *An Introduction to Discourse Analysis*. London i New York: Routledge.
- ČORIĆ, Petar. 2014. "PD Perun: Zaštitimo arheološki biser od reciklažnog dvorišta". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. IX/13: 41.

- D. D. 2019a. “Legenda o Arturu i Zmaju’. Spektakl na lokaciji snimanja ‘Game of Thrones’: Sat i pol kazališne čarolije u bivšem kamenolomu na istoku Splita”. *Dalmacija Danas*, 21. lipnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/legenda-o-arturu-i-zmaju-spektakl-na-lokaciji-snimanja-game-of-thrones-sat-i-pol-kazalisne-carolije-u-bivsem-kamenolomu-na-istoku-splita/> (pristup 16. listopada 2022.).
- D. D. 2019b. “Udruga Žrvanj se biranim riječima oprostila od akademika Katičića: Pročitajte pismo kojim je 2013. Upozorio nadležne na vrijednost istoka Splita!”. *Dalmacija Danas*, 12. kolovoza. <https://www.dalmacijadanas.hr/udrugazrvanj-se-biranim-rijecima-oprostila-od-akademika-katicica-procitajte-pismo-kojim-je-2013-upozorio-nadlezne-na-vrijednost-istoka-splita/> (pristup 16. listopada 2022.).
- D. D. 2021. “Nazivaju ga i ‘hrvatski Olimp’: Pola sata planinarenja dijeli vas od savršenog pogleda na Split, Kaštelanski zaljev, Podstranu, Mosor, otoke...”. *Dalmacija Danas*, 29. rujna. <https://www.dalmacijadanas.hr/nazivaju-ga-i-hrvatski-olimp-pola-sata-planinarenja-dijeli-vas-od-savršenog-pogleda-na-split-kastelanski-zaljev-podstranu-mosor-otoke/> (pristup 9. prosinca 2022.).
- D. D. 2022. “Zrinka Mužinić Bikić: ‘Istok Splita ima najveći razvojni potencijal. Sve više djece živi u naseljima Kamen, Šine, Žrnovnica, Srinjine, Sitno...’”. *Dalmacija Danas*, 24. lipnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/zrinka-muzinic-bikic-istok-splita-ima-najveci-razvojni-potencijal-sve-vise-djece-zivi-u-naseljima-kamen-sine-zrnovnica-srinjine-sitno/> (pristup 12. listopada 2022.).
- D. D. 2023. “Jedini koncert u Dalmaciji na vrhu brda Ove nedjelje navečer ne propustite Perun Full Moon: čarolija dalmatinske noći i pisme pod punim Misecom!”. *Dalmacija Danas*, 29. lipnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/jedini-koncert-u-dalmaciji-na-vrhu-brda-ove-nedjelje-navecer-ne-propustite-perun-full-moon-carolija-dalmatinske-noci-i-pisme-pod-punim-misecom/> (pristup 8. studenog 2023.).
- DUKIĆ, Toni. 2020. “Praslavenska mitologija: kako su studenti Ekonomskog fakulteta projektom otkrili turistički potencijal istoka Splita”. *Dalmacija Danas*, 6. srpnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/praslavenska-mitologija-kako-su-studenti-ekonomskog-fakulteta-projektom-otkrili-turisticki-potancijal-istoka-splita/> (pristup 12. listopada 2022.).
- EMERSON, Robert M., Rachel I. FRETZ i Linda L. SHAW. 2011. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. London i Chicago: The Chicago University Press.
- GEE, James Paul. 2011. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. New York i London: Routledge.
- GOSS, Vladimir Peter. 2020. *Počeci hrvatske umjetnosti*. Zagreb: Ibis grafika.

- ILIĆ, Merien. 2022. "Uskoro Perun adventure race: izazov mitskog brda prihvatit će 30 ekipa dok će se na šetnici u Strožancu najhrabiji okušati u utrci s preprekama". *Slobodna Dalmacija*, 13. rujna. <https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/obala/uskoro-perun-adventure-race-izazov-mitskog-brda-prihvatit-ce-30-ekipa-dok-ce-se-na-setnici-u-strozancu-najhrabiji-okusati-u-utrci-s-preprekama-1224040> (pristup 14. listopada 2022.).
- KATIČIĆ, Radoslav. 2007. "Perunovo svetište". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. III/5: 9–12.
- KOVAČIĆ, Željko. 2018. "Kako sam se i zašto pridružio projektu PERUN". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/15: 27–28.
- LEVANAT-PERIČIĆ, Miranda. 2012. "Tragovima svetih krajolika i božanskih bojeva". *Zadarska smotra: časopis za kulturu, znanost i umjetnost* 1: 244–250.
- LOLIĆ, Ivica Kaja. 2010. "Poučne povijesno turističke staze". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. V/10: 6–7.
- LOLIĆ, Ivica. 2011. "Perunovim stazama do kulturnog turizma / Perun's Trails – a Way Towards Cultural Tourism". U *Perunovo koplje*, ur. Andrej Pleterski i Tomo Vinšćak. Ljubljana: Inštitut za arheologiju ZRC SAZU, Založba ZRC, 165–174.
- LOLIĆ, Ivica Kaja. 2014. "Artur i Pupi, kazališna predstava za djecu". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. IX/13: 40.
- LOLIĆ, Ivica Kaja. 2017. "Kamenolom Perun – novi pogled". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XII/14: 14.
- LOLIĆ, Ivica Kaja. 2018. "Dioklecijanov put". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/15: 25.
- LOLIĆ, Ivica. 2021. "Legenda o Arturu i zmaju". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/18: 41.
- MIHANOVIĆ, Ivan Šmaco. 2021. "Perun i Veles". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/18: 56.
- MIHANOVIĆ, Marin Surotić. "Žrnovnica u HAZU-u". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. III/5: 13.
- MILOŠEVIĆ, Ante. 2008. "Reljef gromovnika Peruna?". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. IV/7: 8–10.
- MILOŠEVIĆ, Ante. 2017. "Nota o konjaniku na žrnovskom reljefu". *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 110/2: 637–649. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/193307> (pristup 25. studeni 2022..)

- MRČELA, Magdalena. 2019. "Ovacije na premijeri: legenda o Arturu i zmaju – nenadmašan umjetnički pothvat na ponos svih sudionika". *Dalmacija Danas*, 1. Srpnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/ovacije-na-premijeri-legenda-o-arturu-i-zmaju-nenadmasan-umjetnicki-pothvat-na-ponos-svih-sudionika/> (pristup 16. listopada 2022.).
- MUNITIĆ, Fea. 2007. "Tko sve hoda... perunovim stazama". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. III/4: 12–14.
- MUNITIĆ, Fea. 2008a. "Hod kroz godinu". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. IV/6: 8–10.
- MUNITIĆ, Fea. 2008b. "Vareški Perun". *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. IV/7: 15–16.
- MUNITIĆ, Fea. 2010. "Bol i Vid". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. VI/9: 21–22.
- MUNITIĆ, Fea. 2014. "PERUN park kulturnog turizma". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. IX, studeni 2014., broj 13: 42–43.
- MUNITIĆ, Fea, ur. 2017a. *Žrnovnica kao turistička destinacija, Žrvanj, Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XII/14: 14.
- MUNITIĆ, Fea. 2017b. "Prezentacija žrnovačko-podstranskog praslavenskog sakralnog krajobraza". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XII/14: 17.
- MUNITIĆ, Fea. 2018. "Knjiga Naša stara vjera akad. Radoslava Katičića". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/15: 59.
- MUNITIĆ, Fea. 2020. "Istočno od Splita nalazi se prastaro hrvatsko svetište: Gdje se bio Božanski boj?". *Dalmacija Danas*, 24. srpnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/istocno-od-splita-nalazi-se-prastaro-hrvatsko-svetiste-gdje-se-bio-bozanski-boj-2/> (pristup 12. listopada 2022.).
- MUNITIĆ, Fea. 2021. "Žrnovnica u očima RADOŠLAVA KATIČIĆA". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/18: 53–54.
- MUNITIĆ, Fea. 2022. "Jedan kamen nedaleko od Splita krije nešto izrazito vrijedno: To je spomenik iz najstarijih dana hrvatske povijesti". *Dalmacija Danas*, 25. listopada. <https://www.dalmacijadanas.hr/jedan-kamen-nedaleko-od-splita-krije-nesto-izrazito-vrijedno-to-je-spomenik-iz-najstarijih-dana-hrvatske-povijesti/> (pristup 7. studenog 2022.).

- MUŽIĆ, Ivan. 2011. "Svetojurjevska problematika u Hrvata i sveti Juraj na reljefu crkve u Žrnovnici". *Starohrvatska prosvjeta* III/38: 187–213. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/81106> (pristup 25.studeni 2022.).
- PERIČIĆ, Korina. 2021. "Poučne staze". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/18: 20.
- PLETERSKI, Andrej. 2014. *Kulturni genom*. Ljubljana: Inštitut za arheologiju ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- PLETERSKI, Andrej. 2015. "Tko je Perun?". *Starohrvatska prosvjeta* III/42: 59–78. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/165911> (pristup 25.studeni 2022.).
- POPADIĆ, Rade. 2017a. "'Buna' u Žrnovnici zaustavila restauraciju povijesnog reljefa na crkvi; dr. Ante Milošević: 'Dižem ruke od Žrnovnice'". *Dalmacija Danas*, 19. prosinca. <https://www.dalmacijadanas.hr/buna-u-zrnovnici-zaustavila-restauraciju-povijesnog-reljefa-na-crkvi-dr-ante-milosevic-dizem-ruke-od-zrnovnice/> (pristup 12. listopada 2022.).
- POPADIĆ, Rade. 2018. "Udruga Žrvanj župana i splitsku dogradonačelnicu upoznala s prirodnom i kulturnom baštinom Žrnovnice". *Dalmacija Danas*, 20. travnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/udrugazrvanj-zupana-i-splitsku-dogradonacelnicu-upoznala-s-prirodnom-i-kulturnom-bastinom-zrnovnice/> (pristup 14. listopada 2022.).
- POPADIĆ, Rade. 2019. "Glazbeno scenski spektakl: predstavljena predstava 'Arturije i zmajurije' koja će se na ljeto premijerno izvesti u bivšem kamenolomu". *Dalmacija Danas*, 27. Siječnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/glazbeno-scenski-spektakl-predstavljena-predstava-arturije-i-zmajurije-koja-ce-se-na-ljeto-premijerno-izvesti-u-bivsem-kamenolomu/> (pristup 16. listopada 2022.).
- POPADIĆ, Rade. 2020. "Održano drugo izdanje avanturističke utrke Perun adventure race: Natjecatelje dočekuju praslavenska božanstva, Rimljani, Poljčani...". *Dalmacija Danas*, 4. listopada. <https://www.dalmacijadanas.hr/održano-drugo-izdanje-avanturisticke-utrke-perun-adventure-race-natjecatelje-docekuju-praslavenska-bozanstva-kralj-artur-i-rimljani-poljicani/> (pristup 25. studenog 2022.).
- POPADIĆ, Rade. 2021. "Od Žrvnja do Žrvnja". *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XIII/18: 2–4.
- POPADIĆ, Rade. 2022a. "Grci imaju Olimp, a Hrvati Perun! Otvorena čarobna tematska staza od Vilara do Sv. Jure. Svaki Splitsčanin bi je trebao posjetiti". *Dalmacija Danas*, 15. prosinca. <https://www.dalmacijadanas.hr/grci-imaju-olimp-a-hrvati-perun-otvorena-carobna-tematska-staza-od-vilara-do-sv-jure-svaki-splicanin-bi-je-trebao-posjetiti/> (pristup 14. listopada 2022.).

- POPADIĆ, Rade. 2022b. “[Foto reportaža] Većina Splićana još nije bila na ovoj mitskoj lokaciji koja im je ‘pred nosom’: posjetite Perun u proljeće!”. *Dalmacija Danas*, 5. travnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/foto-reportaza-vecina-splicana-jos-nije-bilana-ovoj-mitskoj-lokaciji-koja-im-je-pred-nosom-posjetite-perun-u-proljece2/> (pristup 16. listopada 2022.).
- POPADIĆ, Rade. 2022c. “Splićani, ne propustite ovu novost! Otvorena predivna tematska staza ‘Dioklecijanov put’ između Žrnovnice i Srinjina: ‘Vilama nije bilo drago da odlazimo...’”. *Dalmacija Danas*, 21. lipnja. <https://www.dalmacijadanas.hr/splificani-ne-propustite-ovu-novost-otvorena-predivna-tematska-staza-dioklecijanov-put-između-zrnovnice-i-srinjina-vilama-nije-bilo-drago-da-odlazimo/> (pristup 16. listopada 2022.).
- STIPIĆ, Edo. 2006. “Žrnovnica selo moje malo”. *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. II/1: 13.
- ŠKOBALJ, Ante. 1970. *Obredne gomile*. Sveti Križ na Čiovu: vlastita naklada
- VINŠČAK, Tomo. 1991. “Gdje tražiti hrvatski Olimp?”. *Studia ethnologica* 3: 27–31.
- VINŠČAK, Tomo. 2007a. “Perun, starim Hrvatima sveti prostor”. *Žrvanj. Glasilo udruge Žrvanj – Žrnovnica*. III/4: 9–11.
- VINŠČAK, Tomo. 2007b. “Sakralna interpretacija krajobraza”. *Zarez, dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja*, 31. svibnja. IX/207: 34.
- VINŠČAK, Tomo i Tibor KOMAR. 2011. “Perunov Žrvanj i Jurjevo koplje”. *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. VII/11: 7–8.
- YERKOVICH, Bozidar Bruce. 2011. “Technocratic monoculturalism – evolutionary force / Tehnokratski monokulturalizam – evolucijska snaga”. U *Perunovo koplje*, ur. Andrej Pleterski i Tomo Vinšćak. Ljubljana: Inštitut za arheologiju ZRC SAZU, Založba ZRC, 161–164.
- ŽRVANJ [s. n.]. 2009a. “Predstavljanje knjige Radoslava Katičića <Božanski boj>”. *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. V/8: 3.
- ŽRVANJ [s. n.]. 2009b. “Reljef na crkvi – znanstvena senzacija”. *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. V/8: 48.
- ŽRVANJ [s. n.]. 2012. “Vitezovi Peruna”. *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. VIII/12: 24.
- ŽRVANJ [s. n.]. 2017. “Službeno priopćenje udruge Žrvanj povodom obustave demontiranja reljefa s pročelja župne crkve i nastavka restauratorskih zahvata na njemu”. *Žrvanj. Glasilo udruge Prijatelji kulturne i prirodne baštine Žrnovnice – Žrvanj*. XII/14: 15.

Sacral Interpretation of Landscape: local receptions and interpretations on the example of Žrnovnica near Split

In the article the reception and interpretations of Slavic heritage in the area of Žrnovnica near Split, Croatia are studied. By using open and thematic coding and discourse analysis it has been established that Slavic heritage has been promoted as important for a local and regional identity of the population, but also for their understanding of the national, Croatian identity.

Keywords: Slavic mythology, Žrnovnica, discourse analysis, open and thematic coding, identity